

SAMOUPRAVNI SUDOVI I ZAKON O UDRUŽENOM RADU

1. Zakon o udruženom radu¹⁾, naše novo zakonodavno delo, nastalo kao pravni izraz potrebe da se, na osnovama postavljenim Ustavom, jedinstveno i potpuno uredi oblast udruženog rada i omogućí dalje razvijanje sistema udruženog rada, predstavlja, pored Ustava Jugoslavije, pravni akt istorijskog značaja. Na osnovu marksističke analize našeg društva i naše bogate samoupravne prakse, u njemu su data kapitalna zakonodavna rešenja ne samo za goruća pitanja odnosa radnika prema sredstvima za proizvodnju i rezultatima svoga rada, već i za niz drugih pitanja iz sfere udruženog rada.

Zakon o udruženom radu nije samo izrazio kontinuitet samoupravljanja. On je otvorio i nove perspektive razvoja samoupravnih odnosa i omogućio njihovu dalju samoupravnu transformaciju. Zato je i razumljivo što je ocenjen kao jedan od najvažnijih zakona koji se ikada pojavio u razvitku jugoslovenskog prava²⁾. Ovo izuzetno zakonodavno delo, koje predstavlja svojevrstan kodeks našeg samoupravnog društva³⁾, svojom izvanredno bogatom i raznovrsnom sadržinom otvara široke mogućnosti za raznovrsna istraživanja.

U pojedinim odredbama Zakona o udruženom radu predviđena je nadležnost sudova za zaštitu samoupravnih odnosa koji se uspostavljaju u organizacijama udruženog rada, na osnovu zakona i samoupravnih akata. Zbog toga Zakon o udruženom radu predstavlja i novi izvor procesnog prava u našem pravnom sistemu⁴⁾.

Početi zadatak u analizi odredaba Zakona o udruženom radu sa aspekta procesnog prava, predstavlja grupisanje onih odredaba Zakona koje se odnose na sudove i njihovu nadležnost. U ovom radu pokušaćemo samo da sistematizujemo one odredbe koje se odnose na samoupravne sudove i njihovu nadležnost.

2. U osnovnim odredbama Zakona, u čl. 41., utvrđeno je pravo i dužnost sudova da pružaju društvenu zaštitu osnovnim vrednostima u našem društvu: da štite samoupravna prava radnika i dru-

1) Službeni list SFRJ, br. 53 od 3. 12. 1976. g.

2) *Vračar, S.* — Teorijskopravni značaj Zakona o udruženom radu, *Anali*, 4/76, str. 318; Ekspoze Kire Gligorova povodom Zakona o udruženom radu, »Politika« od 26. 11. 1976. g.

3) *Vračar, S.* — op. cit. str. 322, *Vacić, A.* — Odnosi u sticanju dohotka prema Nacrtu Zakona o udruženom radu, *Pravni žvnot*, 6—7/76, str. 17.

4) O izvorima prava uopšte videti referate i diskusiju u okviru multidisciplinarnog projekta »Država i pravo u samoupravnom socijalističkom društvu«, objavljene u knjizi »Izvori prava u samoupravnom socijalističkom društvu«, Beograd, Savremena administracija, 1976.

štvenu svojinu⁵). U nizu odredaba, u posebnim odeljcima Zakona, predviđena je konkretna nadležnost sudova, bez bližeg određivanja da li se radi o redovima ili samoupravnim sudovima⁶).

U toku diskusije o Nacrtu zakona o udruženom radu, bilo je mišljenja⁷), da Nacrt nije dorečen i dosledan kad određuje nadležnost sudova i da nije precizno razgraničio nadležnost samoupravnih i redovnih sudova. Bez obzira što konkretno određivanje stvarne nadležnosti sudova, po Ustavu SFRJ, spada u nadležnost republika i pokrajina, ipak se smatra⁸) da je Zakonom trebalo razgraničiti nadležnost sudova, pošto je to sistemsko rešenje.

3. U odredbi čl. 40. Zakon o udruženom radu predviđa metode za rešavanje sporova koji nastaju u organizacijama udruženog rada. Prema ovoj odredbi, eventualni sporovi se rešavaju: usaglašavanjem, posredovanjem i pred arbitražom, izbranim sudovima, sudovima udruženog rada i drugim samoupravnim sudovima, po posebnoj metodi, za koji važe odgovarajuća pravila postupka.

Sud svojom odlukom rešava spor tek kad se spor ne reši na drugi način — usaglašavanjem ili posredovanjem, u situaciji kad nije postignuta potrebna saglasnost između samoupravnih subjekata o načinu rešavanja spora i njegovom eliminisanju iz društvenih odnosa.

Sudovi imaju zadatak da rešavaju sporove do kojih može da dođe u društvenim odnosima. Pošto je suština sudske funkcije u rešavanju sporova i njihovom eliminisanju iz društvenih odnosa, samoupravni sudovi mogu rešavati sporove i na druge načine, a ne samo suđenjem — primenom odgovarajuće norme na utvrđeno činjenično stanje i izricanjem određene posledice u formi sudske odluke. Pre svega, spor i pred sudom udruženog rada može da se reši jednim vidom usaglašavanja, u formi poravnjanja (čl. 32. Zakona o sudovima udruženog rada), a ne samo van suda, u formi samoupravnog sporazumevanja. Pored toga, samoupravni sudovi mogu i da posreduju radi rešavanja spora. Uostalom, takav postupak je i dosad postojao kod izbranih sudova kao postupak za mirenje ili posredovanje, dok je zadatak mirovnih veća, kao posebne vrste samoupravnih sudova, isključivo u posredovanju⁹).

⁵) O društvenoj zaštiti videti: *Jovanović, Lj.* — Zaštita prava i dužnosti iz udruženog rada, Zbornik Instituta za pravna i društvena istraživanja »Udruženi rad i društvena svojina«, Niš 1976, str. 88.

⁶) Zakon upotrebljava uopštene formulacije: »sud« (npr. čl. 448, čl. 449). »nadležni sud« (npr. čl. 450, 453), »registarski sud« (čl. 449, 456), »sudskim putem« (čl. 229), tako da ostaje dilema u pogledu nadležnosti sudova, koja može da bude rešena samo republičkim odn. pokrajinskim zakonima. O tome videti i *Kovačević, M.* — Osvrt na neka pitanja iz Nacrta zakona o udruženom radu, Opština, 8—9/76, str. 25, i *Jovanović, M.* — Razgraničenje nadležnosti sudova u sporovima iz oblasti udruženog rada, Pravni život 6—7/76, str. 83.

⁷) *Kovačević, M.* — op. cit. str. 20.

⁸) *Kovačević, M.* — op. cit. str. 27.

⁹) U toku diskusije o Ustavu iz 1974. g. i neposredno po njegovom donošenju, pošto su mirovna veća postala vrsta samoupravnih sudova, bilo je mišljenja da će i ona, kao i ostali sudovi rešavati sporove odlučivanjem, a ne samo

Interesantno je primetiti da Zakon, u odredbi čl. 40. predviđa samo nadležnost samoupravnih sudova, što je razumljivo ako se ima u vidu zadatak ovih sudova da rešavaju sporove iz društveno-ekonomskih odnosa u sferi udruženog rada i njihova funkcija u našem pravnom sistemu.

Pada u oči da Zakon o udruženom radu u čl. 40¹ za razliku od čl. 34. Nacrta, u nabranjanju sudskih organa upotrebljava formulaciju koja mnogo podseća na one sa kojima smo se susretali sve do Ustava iz 1974. g. i u kojima nije bilo razlike između arbitraža i izbranih sudova, tako da ovakvom stilizacijom ovog člana nije dovoljno jasno istaknuta razlika između ove dve vrste samoupravnih sudova.

Ustav iz 1974. g., pri nabranjanju samoupravnih sudova, razdvaja arbitraže od izbranih sudova interpolacijom mirovnih veća, to čine i republički ustavi¹⁰). U propisima koji su donošeni pre 1974. g. nije bilo razlike između arbitraža i izbranih sudova, a ta razlika nije pravljena ni u teoretskim radovima. Smatralo se¹²) da su arbitraže i izbrani sudovi sinonimi. Međutim, prof. Poznić, koji je i ranije insistirao na razlikovanju izbranih sudova od arbitraža u našem pravnom sistemu¹³), i u najnovijem udžbeniku¹⁴) dosledno je sproveo, kao i ranije, njihovu distinkciju¹⁵).

Prema prof. Pozniću, izbrani sud je samoupravni sud kome stranke svojim ugovorom poveravaju rešavanje spora, za koji je, inače, nadležan državni sud. Arbitraže su samoupravni sudovi koji svoju nadležnost zasnivaju na samoupravnom sporazumu (kao npr. unutrašnja arbitraža¹⁶) ili neposredno na zakonu¹⁷) kao što su to npr. ar-

posredovanjem. (Videti: npr. *Poznić, B.* — Sudstvo i javno tužilaštvo, Anali, 3—4/73, str. 72, *Bošković, V.* — Samoupravni sudovi, Naša zakonitost, 2/74, str. 216).

Međutim, funkcija mirovnih veća je, posle donošenja republičkih zakona, ostala neizmenjena. (Videti npr. Zakon o mirovnim većima SR Srbije od 30. 12. 1974).

¹⁰) Čl. 225 Ustava SFRJ, čl. 236 Ustava SR Bosne i Hercegovine, čl. 249 Ustava SR Crne Gore, čl. 311 Ustava SR Hrvatske, čl. 276 Ustava SR Makedonije, čl. 279 Ustava SR Slovenije, čl. 248 Ustava SR Srbije, čl. 244 Ustava SAP Kosovo, čl. 248 Ustava SAP Vojvodina.

¹¹) Interesantno je primetiti da ima autora koji »izbrane sudove« nazivaju »izabranim sudovima«, kao npr. *Trajković, J.* — Sud, Beograd, 1975, str. 259.

¹²) Tako: *Triva, S.* — Građansko procesno pravo, 1972, Zagreb, str. 671; *Triva, S.* — O arbitraži, njenoj pravnoj prirodi i arbitražnom ugovoru, Arbitražno rešavanje sporova, Novi Sad, 1973, str. 12, *Triva, S.* — Memorandum o arbitraži, Naša zakonitost, 6/76, str. 13.

¹³) Videti: *Poznić, B.* — Građansko procesno pravo, Beograd, 1970, str. 381.

¹⁴) *Poznić, B.* — Građansko procesno pravo, Beograd, 1976, str. 527.

¹⁵) Isto i *Hrnčević, J.* — O reorganizaciji sudstva, Naša zakonitost, 5/75, str. 39, *Matović, I.* — Sudovi udruženog rada kao instrument samoupravnog rešavanja sporova iz društvenoekonomskih odnosa i drugih samoupravnih odnosa u udruženom radu, Naša zakonitost, 10/74, str. 951.

¹⁶) O unutrašnjoj arbitraži videti: *Trajković, Marinković* — Unutrašnja arbitraža u preduzeću, Novi Sad, 1968, *Đurović, S.* — Unutrašnja arbitraža u privrednim organizacijama, Pravni život, 1/69, *Velimirović, M.* — Unutrašnja arbitraža, Pravna misao, 1—2/69, *Vlajkov, S.* — Arbitraža u složenim radnim organizacijama, Pravni život, 6/69, *Glavan, B.* — Neki problemi organizacije i rada unutrašnje arbitraže, Privreda i pravo, 5/70, *Rajović, V.* — Karakteristike rada unutrašnje arbitraže u preduzeću, Anali, 5—6/72, *Trajković, M.* — Regulisanje imovinskopравnih sporova između osnovnih organizacija udruženog rada, Pravna misao, 5—6/72, *Rajović, V.* — Sudovi udruženog rada, Beograd, 1975, *Poznić,*

bitraže za sporove između železničke organizacije i preduzeća za puteve, itd.).

4. U odnosu na savezni Zakon o sudovima udruženog rada¹⁸⁾, Zakon o udruženom radu je doneo određene novine. Pošto je Zakon o udruženom radu uredio osnovna prava i obaveze radnika u udruženom radu, razumljivo je da je postavio i nove, dopunske osnove za određivanje nadležnosti samoupravnih sudova i sudova udruženog rada, posebno.

Na osnovu ustavnog ovlašćenja iz čl. 223. UJ, po kome nadležnost suda udruženog rada može da se odredi i zakonom, Zakon o udruženom radu, kao savezni zakon, proširio je nadležnost sudova udruženog rada, predviđeni Ustavom (čl. 226. UJ) na određene vrste sporova i na taj način obezbedio jednak tretman tih sporova u granicama federacije, čime je ostvaren, u potpunosti, ustavni princip jednakosti pred zakonom (čl. 154. st. 2. UJ). Time je, istovremeno, ostvaren i princip jednakosti radnih ljudi i građana pred zakonom, jer o ovim pravima i obavezama, na teritoriji Jugoslavije, odlučuju samo sudovi udruženog rada u sudskom postupku¹⁹⁾.

Određivanje nadležnosti sudova udruženog rada u čl. 18. Zakona o sudovima udruženog rada u 33 tačke, nikako nije imalo za cilj da potpuno i definitivno utvrdi nadležnost ovih sudova²⁰⁾. Svako detaljno određivanje nadležnosti sudova udruženog grada je nemoguće jer se nikako ne mogu unapred predvideti i odrediti svi sporovi koji eventualno mogu da nastanu iz društveno-ekonomskih i drugih samoupravnih odnosa, a o kojima ovi sudovi treba da odlučuju. Samoupravni odnosi se svakodnevno razvijaju, tako da se ne može predvideti svo bogatstvo ovih odnosa. S druge strane, kruto određivanje nadležnosti ovih sudova, na samom njihovom početku, bilo bi i štetno: sputavalo bi i ograničavalo i njihovu delatnost i njihov razvoj²¹⁾. Iz tih istih razloga je nužno i neophodno proširivanje nadležnosti sudova udruženog rada i drugim zakonima, naravno, u granicama i okvirima koje je Ustav SFRJ odredio; prema potrebama razvoja samoupravnih odnosa, i to ne samo saveznim, nego i republičkim i pokrajinskim propisima.

Republički i pokrajinski zakoni o sudovima udruženog rada, preuzeli su nadležnost ovih sudova, utvrđenu Ustavom i saveznim Zakonom, a neki su ovu nadležnost proširili na nove vrste sporova²²⁾.

B. — Postupak izbranog suda, Arbitražno rešavanje sporova, Novi Sad, 1973, *Poznić, B.* — Građansko procesno pravo, Beograd, 1976 (str. 524), *Musa, K.* — O unutrašnjim arbitražama u organizacijama udruženog rada, *Naša zakonitost*, 6/76.

¹⁷⁾ Detaljno: *Poznić, B.* — Građansko procesno pravo, 1976, str. 525.

¹⁸⁾ Zakon o sudovima udruženog rada (Službeni list SFRJ br. 24 od 10. maja 1974.), prema odredbi čl. 12 Ustavnog zakona za sprovođenje Ustava, trebalo je doneti najkasnije do 30. aprila 1974. g. Zbog kratkog roka za donošenje, redovna procedura nije bila moguća, pa je Zakon donet po skraćenom postupku.

¹⁹⁾ Videti: *Rajović, V.* — Sudovi udruženog rada, Beograd, 1975 str. 140.

²⁰⁾ *Poznić, B.* — Građansko procesno pravo, 1976, str. 518, *Kovačević, Matović* — Zbirka propisa o sudovima udruženog rada i društvenom pravobraniocu samoupravljanja sa komentarom, Beograd, 1976, str. 18.

²¹⁾ Detaljno o tome: *Rajović, V.* — op. cit. str. 140.

²²⁾ Videti o tome: *Rajović, V.* — op. cit. str. 146, *Kovačević, Matović*, op. cit. str. 19.

5. Neposredno posle donošenja Zakona o sudovima udruženog rada bilo je shvatanja da je Zakon isuviše detaljno regulisao nadležnost sudova udruženog rada, da su iscrpno i gotovo potpuno predviđena sva prava i sve obaveze ovih sudova²³).

Zakon o udruženom radu je znatno proširio nadležnost sudova udruženog rada²⁴) i tako verifikovao shvatanje²⁵) da se nadležnost sudova udruženog rada ne može potpuno regulisati jer predstojeća samoupravna praksa donosi pravo bogatstvo samoupravnih prava i obaveza iz kojih eventualno mogu da nastanu najrazličitiji sporovi.

6. Nadležnost sudova udruženog rada po Zakonu o udruženom radu je isključiva ili supsidijerna. U nizu odredaba Zakona predviđena je isključiva nadležnost suda udruženog rada za sporove određene vrste, dok je, u nešto manjem broju odredaba, predviđena nadležnost suda udruženog rada samo za slučaj da radnici nisu poverili rešavanje spora arbitraži ili nekom drugom samoupravnom sudu.

7. Zakon o udruženom radu je prilično detaljno uredio nadležnost sudova udruženog rada za rešavanje sporova koji mogu da nastanu u vezi sa samoupravnim organizovanjem udruženog rada (tzv. statusni sporovi).

Pre svega, u odredbi čl. 330 st. 2 predviđena je nadležnost suda udruženog rada za rešavanje spora o uslovima za organizovanje osnovne organizacije udruženog rada.

Ukoliko radnici jednog dela jedne organizacije udruženog rada (osnovne organizacije ili radne organizacije) zaključe da su ispunjeni zakonski uslovi da se organizuju kao osnovna organizacija udruženog rada i donesu (referendumom) odluku da se organizuje osnovna organizacija, radnici osnovnih organizacija odn. radne organizacije, kojima je dostavljena njihova odluka, mogu da pokrenu postupak pred sudom udruženog rada ukoliko smatraju da nisu ispunjeni uslovi za organizovanje osnovne organizacije.

Postupak se pokreće u roku od 30 dana od dana kad im je uručena odluka o organizovanju osnovne organizacije.

Kad odluka suda udruženog rada, kojom je utvrđeno da su ispunjeni uslovi za organizovanje osnovne organizacije postane pravnosnažna²⁶), radnici koji su odlučili da se organizuju kao osnovna organizacija udruženog rada mogu da zaključe samoupravni sporazum o udruživanju rada radnika u osnovnoj organizaciji (čl. 331).

²³) *Rajović, V.* — op. cit. str. 142.

²⁴) U diskusiji o Nacrtu zakona o udruženom radu, bilo je primedbi da bi, po dobroj zakonodavnoj tehnici, ovim odredbama bilo mesto samo u jednom zakonu i da bi enetualna kumulacija ovih odredaba u jednom zakonu zahtevala i odgovarajuću izmenu Zakona o sudovima udruženog rada, koja nije predviđena u prelaznim i završnim odredbama Zakona. O tome: *Jovanović, M.* — op. cit. str. 85.

²⁵) *Rajović, V.* — op. cit. str. 142.

²⁶) U tekstu Zakona o udruženom radu pogrešno stoji »donošenjem pravnosnažne sudske odluke«. Ista greška je postojala i u Nacrtu ali prilikom konačne redakcije Zakona nije bila otklonjena.

Očigledno je da sud ne donosi pravnosnažnu odluku, pošto je pravnosnažnost svojstvo, kvalitet koji stiče određena odluka ex lege, kad su ispunjene određene pretpostavke. Nažalost, slične omaške se sreću i u stručnoj literaturi. (O tome videti primedbe: *Stanković, G.* — Prekid parničnog postupka. I deo, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, 1974).

8. Sud udruženog rada je nadležan i za spor o izdvajanju osnovne organizacije iz sastava radne organizacije (čl. 340). Nadležnost suda udruženog rada za ovu vrstu sporova preuzeta je iz Zakona o sudovima udruženog rada²⁷⁾.

Postupak za izdvajanje osnovne organizacije iz sastava radne organizacije pokreću osnovna organizacija ili drugi zakonom ovlašćeni organi ili organizacije koje smatraju da za izdvajanje osnovne organizacije iz sastava radne organizacije ne postoje zakonom predviđeni uslovi²⁸⁾. Postupak može da se pokrene u roku od 30 dana od dana uručenja odluke o izdvajanju. Rok je prekluzivan, tako da blagovremenost ima značaj procesne pretpostavke.

Ako sud udruženog rada nađe da nisu bili ispunjeni zakonski uslovi za izdvajanje osnovne organizacije, on poništava odluku o izdvajanju.

Kad odluka suda udruženog rada kojom je utvrđeno da su bili ispunjeni uslovi za izdvajanje osnovne organizacije iz sastava radne organizacije postane pravnosnažna²⁹⁾, odluka o izdvajanju osnovne organizacije postaje punovažna i može da proizvede odgovarajuće pravno dejstvo.

Iako je u toku diskusije o Nacrtu zakona o udruženom radu ukazivano³⁰⁾ da je nepotrebno i suvišno da se u tekstu predviđa da će sud udruženog rada poništiti odluku o izdvajanju osnovne organizacije ukoliko nisu ispunjeni propisani uslovi, jer je razumljivo samo po sebi da će sud doneti takvu odluku, tekst odredbe čl. 340 st. 3 Zakona o udruženom radu ostao je neizmenjen.

9. Primećeno je da Zakon o udruženom radu nije predvideo nadležnost suda udruženog rada da donese odluku o obaveznom organizovanju osnovne organizacije udruženog rada ako se, i pored ispunjenih zakonskih uslova i inicijative društvenog pravobranioca samoupravljanja, sindikata, opštine ili drugih osnovnih organizacija, radnici ne izjasne o organizovanju osnovne organizacije i ne dođe do organizovanja osnovne organizacije³⁰⁾.

Pošto je Ustav SFRJ jasno utvrdio pravo i dužnost organizovanja radnika u osnovne organizacije (čl. 36), ima shvatanja da bi sud udruženog rada, pošto se radi o obavezi, morao u postupku da utvrdi obavezu organizovanja osnovne organizacije. U tom slučaju, njegova odluka bi zamenila volju radnika onda kad radnici, na zboru radnika ili, na referendumu, nisu ispunili svoju ustavnu dužnost.

Međutim, ima i shvatanja da je intencija Zakona o udruženom radu bila da se poštuje volja radnika, te da je sud udruženog rada ne može zameniti svojom odlukom. Ukoliko se radnici ne izjasne o organizovanju osnovne organizacije udruženog rada, pošto sve zavisi od volje radnika, smatra se da bi trebalo ponoviti proceduru izjašnjenja³¹⁾.

²⁷⁾ Čl. 18 st. 2 t. 4 Zakona o sudovima udruženog rada.

²⁸⁾ Čl. 338 st. 2 Zakona o udruženom radu.

²⁹⁾ I u ovoj odredbi Zakona o udruženom radu pogrešno stoji »danom donošenja pravnosnažne odluke«. Videti primedbu br. 26.

³⁰⁾ Jovanović, M. — op. cit. str. 84.

³¹⁾ Jovanović, V. — Oblici samoupravnog organizovanja udruženog rada, Anali, 4/76, str. 279.

10. Posle konstituisanja radne organizacije, radnici imaju pravo da pokrenu postupak pred sudom udruženog rada za promenu prava osnivača, koja su utvrđena aktom o osnivanju radne organizacije, samoupravnim sporazumom o udruživanju u radnu organizaciju ili posebnim sporazumom, zaključenim između osnivača i radne organizacije u osnivanju.

Nadležnost suda udruženog rada za sporove ove vrste predviđena je odredbom čl. 375 Zakona o udruženom radu.

11. Spor u pogledu uslova za organizovanje privremene osnovne organizacije može da nastane između radnika u delu radne organizacije u osnivanju i osnivača ili saveta radne organizacije u osnivanju. U tom slučaju, osnivač i savet radne organizacije u osnivanju, društveni pravobranilac samoupravljanja, sindikat i ovlašćeni organ skupštine društveno-političke zajednice, mogu pokrenuti postupak³²⁾ pred sudom udruženog rada (čl. 364 st. 4).

Za razliku od Zakona o sudovima udruženog rada, koji upotrebljava termin »posebna samoupravna jedinica« (čl. 18 st. 2 tačka 1 i 2), Zakon o udruženom radu upotrebljava termin »privremena osnovna organizacija« (čl. 364 st. 1), te bi valjalo usaglasiti tekst Zakona o sudovima udruženog rada sa Zakonom o udruženom radu³³⁾.

12. Zakon o udruženom radu je stavio u nadležnost suda udruženog rada da rešava sporove koji nastaju povodom raspodele i raspoređivanja dohotka, što je i razumljivo s obzirom na ustavnu funkciju i značaj ovih sudova i činjenicu da se radi o značajnim odnosima iz sfere udruženog rada.

Tako je u čl. 115 st. 5 Zakon o udruženom radu predvideo nadležnost suda udruženog rada za spor oko raspoređivanja čistog dohotka osnovne organizacije.

Ako je samoupravni opšti akt u osnovnoj organizaciji, kojim se utvrđuju osnovi i merila po kojima se vrši raspoređivanje čistog dohotka osnovne organizacije, u suprotnosti sa samoupravnim sporazumom koji su radnici u osnovnoj organizaciji zaključili sa radnicima u drugim osnovnim organizacijama van sastava radne organizacije ili sa društvenim dogovorom koji su zaključili ili su mu pristupili, može se pokrenuti postupak pred sudom udruženog rada (čl. 115 st. 5).

13. U isključivu nadležnost suda udruženog rada spada i spor o raspodeli sredstava, prava i obaveza koji može da nastane po donošenju odluke o osnivanju osnovne organizacije. Nadležnost suda

³²⁾ Jovanović, V. — op. cit. str. 279—280.

³³⁾ U zakonskom tekstu pogrešno stoji da se može »pokrenuti spor pred sudom«, umesto, pravilno, da se može »pokrenuti postupak«, jer »spor« i »postupak«, kao što je poznato, nisu sinonimi.

Spor je povod za pokretanje postupka. Postupak koji se vodi pred sudom udruženog rada je zakonom predviđen metod za rešavanje takvog spora, način na koji se spor rešava. Spor nastaje u društvenim odnosima pre pokretanja postupka i može da se reši na različite načine. Sam Zakon o udruženom radu kaže da spor može da se reši: usklađivanjem, posredovanjem i u postupku pred samoupravnim sudovima. Postupak se vodi pred sudom udruženog rada da bi se spor eliminisao iz samoupravnih odnosa i tako stvorili uslovi za dalji nesmetan razvoj i učvrćenje samoupravnih socijalističkih odnosa.

O samom sporu iz samoupravnih odnosa, videti: Matović, I. — op. cit. str. 959, Rajović, V. — op. cit.

udruženog rada za rešavanje ovakvog spora, koju predviđa Zakon o udruženom radu u čl. 335 st. 1, bila je i ranije predviđena u Zakonu o sudovima udruženog rada, u odredbi čl. 18 st. 2 tačka 9.

Prema odredbi čl. 335 Zakona o udruženom radu, postupak pred sudom udruženog rada za rešavanje spora o rasporedu sredstava, prava i obaveza, može pokrenuti svaka osnovna organizacija u roku od 60 dana ukoliko ne bude zaključen samoupravni sporazum o rasporedu sredstava, prava i obaveza, računajući od trenutka kad je odluka o organizovanju osnovne organizacije postala pravosnažna.

Postupak pred sudom udruženog rada radi donošenja odluke o rasporedu sredstava, prava i obaveza može da pokrene i društveni pravobranilac samoupravljanja ukoliko ne bude prihvaćena njegova inicijativa da se zaključi samoupravni sporazum. Društveni pravobranilac samoupravljanja može da pokrene postupak pred sudom udruženog rada u roku od 15 dana ako se, po njegovoj inicijativi, u roku od dva meseca ne zaključi samoupravni sporazum o rasporedu sredstava, prava i obaveza.

14. Ukoliko dođe do izdvajanja osnovne organizacije iz sastava radne organizacije, moguće je da dođe do spora o načinu i uslovima izvršenja međusobnih prava i obaveza i do spora o naknadi štete koju je izazvalo izdvajanje osnovne organizacije iz sastava radne organizacije.

Sam Zakon o udruženom radu je predvideo tri različita načina za rešavanje ovih sporova:

- sporazumno uređivanje odnosa (vanjudsko poravnanje),
- postupak pred arbitražom,
- postupak pred sudom udruženog rada.

Pokušaj da se sporazumno urede zajednički odnosi koji prestaju usled izdvajanja osnovne organizacije iz sastava radne organizacije je obavezan način za rešavanje eventualnih sporova u ovim slučajevima. Za slučaj da odnosi ne mogu da se urede sporazumno i tako eventualni sporovi eliminišu, radnici osnovne organizacije koje se izdvajaju, imaju mogućnost da spor ove vrste iznesu na rešavanje pred unutrašnju arbitražu.

Unutrašnja arbitraža raspravlja spor ako osnovne organizacije sporazumno ne urede način i uslove izvršenja međusobnih obaveza, koje su nastale do momenta izdvajanja ili pitanje naknade štete koja može da nastane usled izdvajanja, naravno, ukoliko je samoupravnim sporazumom o udruživanju instituirana unutrašnja arbitraža za rešavanje sporova iz međusobnih odnosa organizacija udruženog rada³⁴⁾.

³⁴⁾ Rajović smatra da se bez preterivanja može reći da gotovo nema nijednog sporazuma o udruživanju koji nije predvideo unutrašnju arbitražu (op. cit. str. 148). To je i razumljivo, ako se ima u vidu da je odredbom čl. 42 Zakona o konstituisanju..., koji je ranije važio, bilo predviđeno da samoupravni sporazum o udruživanju, između ostalog, treba da sadrži i odredbe o načinu rešavanja sporova iz unutrašnjih odnosa i da je poseban odeljak ovog zakona bio posvećen unutrašnjoj arbitraži.

Ovu Rajovićevu pretpostavku potvrdila su ispitivanja koja je vršio Sindikat povodom praćenja zaključivanja samoupravnih sporazuma: nije bilo gotovo nijednog samoupravnog sporazuma koji nije instituirao unutrašnju arbitražu.

Ukoliko je samoupravnim sporazumom, u odredbama o obrazovanju unutrašnje arbitraže, predviđeno da je odluka unutrašnje arbitraže izvršni naslov, onda se, sve dok arbitraža ne donese odluku, osnovna organizacija ne može izdvojiti iz sastava radne organizacije.

Kad samoupravni sporazum o obrazovanju unutrašnje arbitraže ne sadrži odredbu po kojoj je arbitražna odluka izvršni naslov³⁵⁾, onda radnici koji nisu zadovoljni tom odlukom, imaju mogućnost da u roku od 30 dana, od dana dostavljanja odluke, iznesu spor na rešavanje pred sud udruženog rada (čl. 341 st. 3).

Interesantno je to da Zakon o udruženom radu u odredbi čl. 341 nije ovlastio sud udruženog rada da ispituje odluku unutrašnje arbitraže, što inače predviđa Zakon o sudovima udruženog rada (čl. 46—52), već je uspostavio nadležnost suda udruženog rada, da nastali spor reši³⁶⁾.

Treba primetiti da je, pre donošenja Zakona o udruženom radu, Rajović smatrao³⁷⁾ da bi trebalo da se unutrašnja arbitraža obavezno osniva, čime bi se samoupravni subjekti obavezali da nastoje da pokušaju da svoje sporove reše pred unutrašnjom arbitražom, a da bi, tek ako se spor ne bi rešio pred arbitražom, ili ako stranke ne bi bile zadovoljne odlukom o predmetu spora, trebalo dozvoliti i predvideti da se ide pred sud udruženog rada, koji bi ispitivao zakonitost konačne odluke unutrašnje arbitraže.

U tekstu Nacrta zakona o udruženom radu (čl. 316) bilo je predviđeno da se u ovom slučaju spor iznosi pred arbitražu »koja se obrazuje u skladu sa odredbama ovog zakona«. Iz konačnog teksta su izbačene reči »koja se obrazuje u skladu sa odredbama ovog zakona«, jer takvih odredaba u čitavom Nacrtu nije ni bilo³⁸⁾.

Međutim, u ovom slučaju se ne radi o nekoj posebnoj, ad hoc arbitraži³⁹⁾, već o unutrašnjoj arbitraži, koja je, po Ustavu Jugoslavije, vrsta samoupravnog suda.

15. Među samoupravnim opštim pravnim aktima, koje donose organizacije udruženog rada, najvažnije mesto zauzimaju samoupravni sporazumi, bez obzira da li regulišu interne ili eksterne odnose⁴⁰⁾. Ovom relativno novom izvoru našeg socijalističkog prava⁴¹⁾, koji posebno mesto zauzima u Ustavu SFRJ (čl. 120—128), Zakona o udruženom radu je posvetio posebnu glavu (glava VI)⁴²⁾.

³⁵⁾ Umesto termina »izvršni naslov«, Nacrt zakona o izvršnom postupku od juna 1976. g. upotrebljava termin »izvršna isprava« (čl. 16 i 17 Nacrta); videti obrazloženje uz Nacrt, str. 138 i 146.

³⁶⁾ Videti: Jovanović, M. — op. cit. str. 87.

³⁷⁾ Rajović, V. — op. cit. str. 149.

³⁸⁾ To je, uostalom, lepo primetio prof. Jovanović (Videti: Jovanović, M. — op. cit. str. 87).

³⁹⁾ Suprotno: Jovanović, M. — ibidem. Prof. Jovanović je smatrao da se radi o arbitraži sa specifičnom namenom.

⁴⁰⁾ Videti prilog prof. Popovića u studiju »Ustavnost i zakonitost opštih akata organizacija udruženog rada«, Beograd, 1976, str. 49.

⁴¹⁾ O tome detaljno: Košutić, B. — O sekundarnim izvorima jugoslovenskog pozitivnog prava«, »Izvori prava u samoupravnom socijalističkom društvu«, Beograd, 1976, str. 43.

⁴²⁾ O samoupravnim sporazumima u Nacrtu zakona o udruženom radu videti: Dimitrijević, M. — Samoupravni opšti akti, Zbornik Instituta za pravna i društvena istraživanja, »Udruženi rad i društvena svojina«, Niš, 1976, str. 103.

U odnosima koje uređuju samoupravni sporazumi može da dođe do sporova, koji zahtevaju rešenje. Ukoliko samoupravni subjekti ne uspeju da eliminišu spor iz svojih odnosa, rešenje spora treba da da neko treći, različit od učesnika sporazuma, pozvan ne samo da sporazum interpretira, nego i da kreira određene elemente tog sporazuma, da popuni njegove praznine⁴³), da otkloni sve sporove koji mogu da nastanu iz odnosa koji nastaju u organizacijama udruženog rada, a reguliše ih samoupravni sporazum. Tu funkciju, prema Zakonu o udruženom radu ima sud udruženog rada.

15. Sud udruženog rada je nadležan da poništi samoupravni sporazum odn. pojedine njegove odredbe u sledećim slučajevima:

1) ako se samoupravnim sporazumom povređuju samoupravna prava radnika i društveno-ekonomski odnosi utvrđeni Ustavom (čl. 597),

2) ako se samoupravnim sporazumom narušavaju odnosi koji odgovaraju načelu raspodele prema radu u raspoređivanju dohotka i raspodeli sredstava za ličnu i zajedničku potrošnju radnika ili se narušava noramalan tok društvene reprodukcije (čl. 590),

3) ako se narušava sprovođenje politike utvrđene društvenim planovima i društvenim dogovorima ili povređuju moralne norme socijalističkog samoupravnog društva (čl. 598).

16. Za sporove o punovažnosti samoupravnog sporazuma nadležan je, po čl. 597 Zakona o udruženom radu, sud udruženog rada.

Kad jedan od učesnika u samoupravnom sporazumu smatra da su samoupravnim sporazumom povređeni društveno-ekonomski ili drugi odnosi utvrđeni ustavom ili zakonom, a postupak za njegovo preispitivanje ne uspe, pokreće se kod suda udruženog rada postupak radi utvrđenja da je taj samoupravni sporazum ništav u celini ili delimično (čl. 597 st. 3). Pored učesnika sporazuma, predlog za pokretanje postupaka o punovažnosti samoupravnog sporazuma mogu da stave sindikat, društveni pravobranilac samoupravljanja, skupština društveno-političke zajednice ukoliko se po predlogu za preispitivanje sporazuma drugi učesnici nisu izjasnili, nisu izmenili sporazum, ili ga nisu dopunili u delu na koji se predlog odnosi⁴⁴).

Sud udruženog rada donosi odluku kojom utvrđuje da je samoupravni sporazum koji na opšti način⁴⁵ ne uređuje društveno-ekonomske i druge samoupravne odnose ništav u celini odn. u određenom delu (čl. 597 st. 3).

Prof. Poznić smatra da u ovom slučaju sud udruženog rada svojom odlukom samo konstatuje (deklariše) postojeću ništavost samoupravnog sporazuma.

⁴³) Jovanović, M. — Uloga sudova u ostvarivanju ustanovnosti i zakonitosti opštih akata organizacija udruženog rada, u studiji »Ustanovnost i zakonitost opštih akata organizacija udruženog rada«, Beograd, 1976, str. 358.

⁴⁴) O postupku preispitivanja detaljno kod: Dimitrijević, M. — op. cit. str. 111.

⁴⁵) Prof. Poznić (Poznić, B. — Odredbe od procesnog značaja u Nacrtu zakona o udruženom radu, Anali, 4/76, str. 355) je opravdano primetio da nije jasno šta treba da znače reči »na opšti način«. Međutim, ova očigledna omaška se potkrala i u definitivnoj verziji zakonskog teksta.

Pošto u Zakonu nije propisan nikakav rok za poništaj, znači da je u pitanju apsolutna ništavost, te sud udruženog rada samo proglašava postojeću ništavost⁴⁶⁾.

17. Sud udruženog rada je nadležan i za postupak za poništenje samoupravnog sporazuma, u celini ili delimično, ukoliko se njegovim odredbama vređaju samoupravna prava radnika, narušavaju odnosi koji odgovaraju načelu raspodele prema radu u raspoređivanju čistog dohotka i raspodeli sredstava za ličnu i zajedničku potrošnju ili narušava normalan tok društvene reprodukcije ili da se narušava sprovođenje politike utvrđene društvenim planovima i društvenim dogovorima ili povređuju načela morala socijalističkog samoupravnog društva.

Postupak pred sudom udruženog rada pokreće sindikat, ako za rešavanje spora nije nadležan ustavni sud⁴⁷⁾.

18. Ukoliko sud udruženog rada utvrdi da samoupravni sporazum nije u saglasnosti sa ustavom ili je suprotan zakonu ili načelima morala socijalističkog samoupravnog društva, proglasiće ga ništavim (čl. 598 st. 1).

Odredbom čl. 598 Zakona o udruženom radu, pružena je mogućnost sudu udruženog rada da ceni saglasnost samoupravnog sporazuma sa klasnog aspekta — sa gledišta morala socijalističkog društva. Ova odredba predstavlja značajnu novinu u odnosu na poznati čl. 3 st. 3 Zakona o parničnom postupku, koji je govorio o javnom moralu, moralu koji nema obeležje klasne prirode. Tako je Zakon o udruženom radu, pored Zakona o sudovima udruženog rada (čl. 32 st. 2) naglasio klasni karakter moralnih normi socijalističkog društva.

19. Sud udruženog rada je nadležan i za sporove oko prestanka važenja samoupravnog sporazuma. Ako svi učesnici sporazuma nisu saglasni da je nastao događaj usled koga samoupravni sporazum prestaje da važi, zainteresovani učesnik može tražiti da se utvrdi da je sporazum prestao da važi u postupku pred arbitražom, utvrđenom samoupravnim sporazumom odn. pred sudom udruženog rada.

Interesantno je, da je odredbom čl. 599 st. 4 predviđeno da se pred arbitražom utvrđenom samoupravnim sporazumom utvrđuje da je samoupravni sporazum prestao da važi, tako da sama arbitraža odlučuje o zahtevu za utvrđenje da ne važi odredba kojom se ustanovljava njena nadležnost, kako je već primetio prof. Poznić u diskusiji o Nacrtu zakona o udruženom radu⁴⁸⁾.

20. U toku postupka za zaključenje samoupravnog sporazuma moguće je da jedan od učesnika odustane od zaključenja samoupravnog sporazuma. U takvoj situaciji može da dođe i do spora oko naknade štete dela troškova koji su učinjeni oko priprema za zaključenje samoupravnog sporazuma zato što je jedan učesnik, bez opravdanog razloga, odustao od daljeg učešća u postupku zaključivanja samoupravnog sporazuma⁴⁹⁾.

⁴⁶⁾ Poznić, B. — ibidem.

⁴⁷⁾ Dimitrijević, M. — ibidem.

⁴⁸⁾ Poznić, B. — idem, str. 353.

⁴⁹⁾ O tome i Dimitrijević, M. — op. cit. str. 111 i 114.

Ukoliko se učesnici ne sporazumeju o visini naknade ove štete, spor se može izneti pred sud udruženog rada, koji je, po čl. 594 st. 2, nadležan za spor ove vrste.

21. U čl. 578 Zakona o udruženom radu predviđena je supsidijerna nadležnost suda udruženog rada u odnosu na arbitražu ili neki drugi način rešavanja sporova.

U toku sprovođenja samoupravnog sporazuma ili društvenog dogovora moguće je da dođe do sporova iz odnosa koje sporazum ili dogovor uređuje. Pošto je neophodno da bude predviđen mehanizam za rešavanje eventualnih sporova, samoupravni sporazum odn. društveni dogovor može da predvidi i način rešavanja takvih sporova. Sporovi do kojih dođe u praksi sprovođenja sporazuma ili dogovora, mogu da se rešavaju pred arbitražom ili na neki drugi način. Ova odredba Zakona o udruženom radu direktno je preuzeta iz Ustava Jugoslavije, iz čl. 127 st. 2.

Ukoliko učesnici u samoupravnom sporazumu odn. društvenom dogovoru ne predvide način za rešavanje sporova koji nastaju u toku sprovođenja sporazuma odn. dogovora, ti sporovi se iznose na rešavanje pred sud udruženog rada. Odredba iz čl. 578 st. 2 predstavlja novinu jer predviđa supsidijernu nadležnost suda udruženog rada u odnosu na arbitražu⁵⁰).

Treba primetiti da je, po Zakonu o udruženom radu, za sve sporove koji nastaju u sprovođenju samoupravnog sporazuma, osim sporazuma o udruživanju rada radnika u osnovnu organizaciju, nadležnost suda udruženog rada supsidijerna u odnosu na nadležnost arbitraže, ukoliko je ona instituirana i njena nadležnost predviđena samoupravnim sporazumom.

22. Zakon o udruženom radu je stavio u nadležnost sudova udruženog rada i sporove koji se odnose na raskid samoupravnog sporazuma.

Ako usled promenjenih okolnosti u toku roka za ispunjenje obaveze, izvršenje materijalne obaveze učesnika u sporazumu postane bitno otežano, a ne dođe do sporazumne izmene samoupravnog sporazuma, spor se iznosi na rešavanje pred arbitražu predviđenu samoupravnim sporazumom ili pred sud udruženog rada (čl. 601 st. 2).

Raskid samoupravnog sporazuma može da se zahteva i za slučaj neispunjene obaveze iz samoupravnog sporazuma (čl. 602), kao i u slučaju nemogućnosti ispunjenja (čl. 606).

23. Ako arbitraža ili sud udruženog rada usvoje zahtev za raskid samoupravnog sporazuma, moguće je da nastanu sledeći zahtevi:

— zahtev za novčanu naknadu predviđenu samoupravnim sporazumom za slučaj raskida samoupravnog sporazuma,

— zahtev za pravičnu naknadu štete koju je učesnik pretrpeo usled raskida samoupravnog sporazuma zbog promenjenih okolnosti (čl. 601 st. 5),

— zahtev za novčanu naknadu predviđenu samoupravnim sporazumom u korist drugog učesnika u samoupravnom sporazumu u slučaju neizvršenja materijalne obaveze (čl. 604. str. 2),

⁵⁰) Isto: *Poznić, B.* — op cit. str. 353, *Dimitrijević, M.* — op. cit. str. 111.

— zahtev za naknadu štete usled neispunjene obaveze iz samoupravnog sporazuma prouzrokovane ostalim učesnicima u samoupravnom sporazumu (čl. 604 st. 1),

— zahtev za povraćaj onog što je u izvršenju obaveze dato u slučaju raskida samoupravnog sporazuma (čl. 605 st. 2),

— zahtev za naknadu koristi koju je drugi učesnik u sporazumu ostvario do momenta raskida (čl. 606 st. 2),

— zahtev za povraćaj datoga u ispunjenju obaveze iz samoupravnog sporazuma u slučaju raskida, ako je do raskida došlo zbog nemogućnosti izvršenja. (čl. 606),

— zahtev za naknadu štete koja je nastala zbog nemogućnosti izvršenja materijalne obaveze nekog od učesnika u samoupravnom sporazumu usled događaja za koji je odgovoran neki od učesnika u samoupravnom sporazumu (čl. 606 st. 4), i

— zahtev za srazmerno smanjenje obaveze u slučaju delimične nemogućnosti izvršenja materijalne obaveze za koju nije odgovoran nijedan od učesnika u samoupravnom sporazumu (čl. 606 st. 2).

24. Sud udruženog rada je nadležan i za zahtev za utvrđenje jednog od učesnika samoupravnog sporazuma da je samoupravni sporazum prema njemu bez dejstva, ako je u slučaju delimične nemogućnosti izvršenja materijalne obaveze, za koju nije odgovoran nijedan od učesnika samoupravnog sporazuma, srazmerno smanjenje obaveza ne odgovara opravdanom interesu nekog od učesnika u samoupravnom sporazumu (čl. 606 st. 3).

25. Dilemu u pogledu nadležnosti za tzv. »radne sporove«⁵¹⁾, koja je nastala po donošenju Ustava SFRJ, delimično je uklonio Zakon o sudovima udruženog rada. Ustav nije posebno stavio radne sporove u nadležnost sudova udruženog rada iako im je posvetio posebnu pažnju. Međutim, pošto je Ustav upotrebio široku formulaciju prilikom određivanja nadležnosti ove nove vrste sudova u našem pravosudnom sistemu, bilo je dovoljno osnova da se smatra da i ova vrsta sporova spada u nadležnost ovih sudova. Na ovakav zaključak upućivao je poseban ustavni položaj radnika i proklamovana posebna zaštita samoupravnih prava radnih ljudi.

Zakon o sudovima udruženog rada, kao savezni zakon, u čl. 15, predvideo je nadležnost sudova udruženog rada i za sporove o sticanju i prestanku svojstva radnika u udruženom radu, kao i za sporove o drugim samoupravnim pravima i obavezama radnika iz međusobnih odnosa radnika u udruženom radu u organizacijama udruženog rada i drugim društvenim pravnim licima.

Međutim, i posle donošenja Zakona o sudovima udruženog rada nije bilo potpuno rasčišćeno pitanje nadležnosti za sporove za naknadu štete koja može da nastane povodom radnih odnosa⁵²⁾. In-

⁵¹⁾ O pojmu tzv. »radnog spora« videti: *Zuvela*, — Radni sporovi kod sudova u SR Hrvatskoj u toku 1973. g., *Naša zakonitost*, 4/74, str. 439; *Matović, I.* — op. cit. str. 956 (fusnota 28).

⁵²⁾ *Poznić, B.* — op. cit. str. 351, *Poznić, B.* — Povodom Zakona o sudovima udruženog rada, *Anali*, 4/74, *Rajović, V.* — op. cit. str. 145, *Kovačević, Matović* — op. cit. str. 20, *Gajer, M.* — Sudovi udruženog rada, *Naša zakonitost*, 10/74, str. 984.

teresantno bi bilo spomenuti da je Predlog zakona o sudovima udruženog rada predviđao da o sporovima iz imovinskopравnih odnosa radnika odlučuju sudovi određeni posebnim zakonom, ali je ova odredba u konačnom tekstu Zakona brisana.

Zakon o udruženom radu je predvideo nadležnost suda udruženog rada da odlučuje o naknadi štete koja može da nastane u procesu rada ili u vezi sa radom⁵³⁾, bez obzira da li je oštećeni radnik ili osnovna organizacija⁵⁴⁾. Polazna premisa za ovakvu zakonsku formulaciju je stav da šteta i njena naknada spadaju u domen korišćenja i raspolaganja društvenim sredstvima u udruženom radu.

Tako je, po Zakonu o udruženom radu, sud udruženog rada nadležan za:

— spor o naknadi štete koju je radnik pretrpeo u radnom odnosu⁵⁵⁾ (čl. 208),

— spor o naknadi štete koju je radnik u radu odn. u vezi sa radom pričinio organizaciji udruženog rada⁵⁶⁾ (čl. 205),

— spor o naknadi štete koju je radnik namerno ili sa krajnjom nepažnjom pričinio u radu ili u vezi sa radom trećem licu, a koju je isplatila osnovna organizacija (čl. 209 st. 1).

Treba primetiti da se ove odredbe o naknadi štete odnose i na radnike u radnoj zajednici (čl. 210).

Pored toga, sud udruženog rada je nadležan i za:

— spor o naknadi štete koju je inokosni poslovodni organ pretrpeo usled nezakonitog ili nepropisnog razrešenja od dužnosti (čl. 522),

— spor o naknadi štete koju je prouzrokovao inokosni poslovodni organ, predsednik kolegijalnog poslovodnog organa ili članovi kolegijalnog poslovodnog organa ili članovi izvršnog organa a koja je nastala izvršavanjem odluke donesene na osnovu njihovih predloga, ako su pri davanju tog predloga prikrili činjenicu ili svesno dali neistinita obaveštenja radničkom savetu ili radnicima (čl. 569, 570, 571, 572).

26. Zakon o udruženom radu je preuzeo odredbe o postupku za zaštitu prava radnika iz dosadašnjih propisa⁵⁷⁾ i u petoj glavi,

⁵³⁾ *Poznić, B.* — op. cit. str. 352, *Rajović, V.* — ibidem.

⁵⁴⁾ Prema Zakonu o međusobnim odnosima radnika u udruženom radu i o radnim odnosima između radnika i privatnih poslodavaca SR Slovenije (Uradni list 18/74), bilo je već predviđeno da u tzv. radne sporove spadaju i sporovi oko naknade štete, bez obzira da li je oštećeni radnik ili organizacija udruženog rada (videti čl. 74).

⁵⁵⁾ Zakon o udruženom radu se vratio na staru terminologiju i upotrebljava termin »radni odnos«, koji je u predustavnom periodu bio kritikovan i napušten. O tome videti: *Dorđević, Ž.* — Nekoliko napomena o Nacrtu zakona o udruženom radu, *Anali, 4/76*, str. 296.

⁵⁶⁾ Time je Zakon o udruženom radu otklonio dileme koje su postojale do donošenja ovog zakona.

O tome detaljnije: *Poznić, B.* — Povodom Zakona o sudovima udruženog rada, *Anali, 4/74*, *Rajović, V.* — op. cit. str. 146, *Jovanović, M.* — op. cit. str. 85.

⁵⁷⁾ U čl. 667 st. 2 t. 1 Zakona o udruženom radu, predviđeno je da danom određenim republičkim odn. pokrajinskim zakonom, a najkasnije 31. de-

pod naslovom »Zaštita prava radnika«,⁵⁸⁾ sadržane su odredbe koje se odnose na prednosti postupaka po zahtevu radnika koji se eventualno vodi pred sudom udruženog rada povodom tog istog zahteva.

U toku diskusije o Nacrtu zakona o udruženom radu, bilo je mišljenja⁵⁹⁾ da bi naslov ove glave trebalo da bude »Ostvarivanje i zaštita prava radnika«.

U odredbama čl. 204⁶⁰⁾, 224 i 226, predviđena je isključiva nadležnost suda udruženog rada u pogledu zaštite prava radnika iz radnih odnosa. Ova zaštita se pruža u slučaju povrede prava radnika iz udruženog rada ili povodom tzv. »konkursnih sporova«⁶¹⁾.

27. Treba primetiti da Zakon o udruženom radu nije rešio dilemu koja je postojala povodom čl. 62 Zakona o međusobnim odnosima radnika u udruženom radu o smislu prethodnog postupka u organizacijama udruženog rada kad je u pitanju novčani zahtev. Prethodni postupak u slučaju novčanog zahteva je obavezan i po Zakonu o udruženom radu i predstavlja procesnu pretpostavku⁶²⁾ (čl. 224 st. 4), dok u slučaju nenovčanog zahteva nije obavezan.

Kao što je već primećeno⁶³⁾, odredba čl. 226 Zakona je nepotpuna jer je izostavljena odredba o odlukama koje sud donosi povodom nepravilno sprovedenog postupka po oglasu odn. konkursu, koja je, inače, bila predviđena u odredbi čl. 63 Zakona o međusobnim odnosima radnika u udruženom radu. Međutim, u odredbi čl. 507 st.

cembra 1977. g., prestaje da važi Zakon o međusobnim odnosima radnika u udruženom radu (Sl. 1. SFRJ 22/73, koji je inače imao privremeni karakter, kao i drugi zakoni iz oblasti udruženog rada koje je Savezna skupština donela na sednicama 12. i 13. aprila 1973. g. radi realizacije tzv. »radničkih amandmana«.

⁵⁸⁾ Procesne odredbe, koje se odnose na zaštitu prava radnika bile su sadržane, pod istim naslovom, u Zakonu o međusobnim odnosima radnika u udruženom radu.

⁵⁹⁾ Videti: *Paravina, D.* — Osnove budućeg sistema radnih odnosa prema Nacrtu zakona o udruženom radu, Zbornik Instituta za pravna i društvena istraživanja »Udruženi rad i društvena svojina«, Niš, 1976, str. 164, *Paravina, D.* — Radni odnosi prema Nacrtu zakona o udruženom radu, *Pravni život*, 6—7/76, str. 42.

Treba primetiti da je prof. Paravina predlagao da odredbe iz čl. 181 i 182 Zakona o udruženom radu (čl. 157 i 158 Nacrta) budu unete na početak ovog odeljka, radi bolje zakonodavne sistematike.

⁶⁰⁾ U diskusiji o Nacrtu bilo je mišljenja (prof. Paravina, op. cit.) da je upotrebljeni termin »zahtev« iz čl. 224 (čl. 184 Nacrta) neadekvatan i da ga treba zameniti terminom »prigovor«, koji je inače, upotrebljen u čl. 204 (čl. 177 st. 3 Nacrta). Prema tome mišljenju, izraz »zahtev« ne pretpostavlja povređenost prava, jer do povrede prava može da dođe tek posle podnošenja zahteva; dok termin »prigovor«, prema tom shvatanju, pretpostavlja uvek nezadovoljstvo zbog povrede prava. Osim toga, prof. Paravina smatra, da treba da bude upotrebljen isti termin u obe situacije: i kad je u pitanju disciplinski postupak i postupak za zaštitu prava (isti prigovor u oba citirana rada, str. 168 i str. 46).

⁶¹⁾ Detaljno o tome: *Lazarević, A.* — Jedan pogled na sudsku zaštitu samoupravnih prava radnika i njeno ostvarenje, *Naša zakonitost*, 6/76, str. 3.

⁶²⁾ *Juhart, J.* — Civilno procesno pravo FLRJ, Ljubljana, 1961, str. 562, *Poznić, B.* — Građansko procesno pravo, 1976, str. 392, *Poznić, B.* — op. cit. str. 352, *Lazarević, A.* — op. cit. str. 7.

⁶³⁾ *Poznić, B.* — op. cit. str. 352.

3, koja se odnosi na nepravilno sprovedeni postupak za izbor inokosnog poslovnog organa, predviđene su odluke koje sud u takvoj situaciji donosi⁶⁴⁾.

28. U isključivu nadležnost suda udruženog rada, po Zakonu o udruženom radu, spadaju i sporovi do kojih dolazi povodom postupka za izbor poslovnog organa.

Inokosni poslodni organ je profesionalni organ i zato je predviđeno da se bira na osnovu javnog konkursa. To je predvideo, pre svega, Ustav SFRJ (čl. 104), a istu takvu odredbu sadrže i republički odn. pokrajinski ustavi. Ova ustavna odredba je konkretizovana u čl. 504 st. 2 Zakona o udruženom radu.

Ustav Jugoslavije iz 1974. g. nije predvideo da se kolegijalni poslovodni organ bira na osnovu javnog konkursa. Predsednik kolegijalnog poslovodnog organa i članovi kolegijalnog poslovodnog organa, imenuju se i razrešavaju se po postupku koji je predviđen (republičkim odn. pokrajinskim) zakonom, kao i statutom organizacije udruženog rada (čl. 509). Odredbom čl. 509 st. 2 predviđeno je da radnici, koji su izabrani da rade na rukovodećim radnim mestima, mogu da postanu članovi kolegijalnog poslovodnog organa, ukoliko to predviđa statut osnovne organizacije.

Ukoliko se postupak za izbor inokosnog poslovodnog organa nepravilno sprovede ili za inokosnog poslovodnog organa bude imenovano lice koje ne ispunjava propisane uslove, prema odredbi čl. 507 Zakona o udruženom radu, nadležan je sud udruženog rada za postupak povodom nepravilno sprovedenog postupka⁶⁵⁾.

Zakon o udruženom radu je prilično detaljno uredio postupak u slučaju nepravilno sprovedenog postupka za izbor inokosnog poslovodnog organa, u situaciji kad se ukaže potreba za intervencijom suda udruženog rada.

Predlog za pokretanje postupka pred sudom udruženog rada povodom nepravilno sprovedenog postupka za izbor inokosnog poslovnog organa može da stavi: svaki učesnik konkursa, lice čije je pravni interes povređen, i društveni pravobranilac samoupravljanja.

Rok za pokretanje postupka iznosi 8 dana od dana prijema obaveštenja o odluci koju je doneo radnički savet osnovne organizacije povodom konkursa za izbor inokosnog poslovodnog organa.

Ako sud udruženog rada utvrdi da konkurs nije sproveden po propisanom postupku, poništiće konkurs i odluku radničkog saveta o imenovanju inokosnog poslovodnog organa. Ako je konkursni postupak pravilno sproveden, ali je za inokosnog poslovodnog organa imenovano lice koje ne ispunjava propisane uslove, poništiće samo odluku o imenovanju inokosnog poslovodnog organa.

Prema odredbi čl. 538, čl. 539 i čl. 545 Zakona o udruženom radu, odredba koja se odnosi na nadležnost suda udruženog rada za sporeve povodom nepravilno sprovedenog konkursa za izbor inoko-

⁶⁴⁾ Bilo je mišljenja da bi odredbu čl. 226 trebalo prebaciti iza člana 170, pošto se govori o položaju učenika u oglasnom odn. konkursnom postupku. Videti: *Paravina, D.* — op.cit. str. 168.

⁶⁵⁾ *Carić, S.* — Položaj poslovnog organa prema Nacrtu zakona o udruženom radu, Zbornik, Novi Sad, 1975, str. 141.

snog poslovnog organa osnovne organizacije, odnosi se i na izbor poslovnog organa radne organizacije, poslovnog organa složene organizacije i za rukovodioca radne zajednice.

29. Zakon o udruženom radu je regulisao i postupak za razrešenje poslovnog organa osnovne organizacije (čl. 521 st. 6 i 7), radne organizacije (čl. 538), složene organizacije (čl. 539), kao i za rukovodioca radne zajednice (čl. 545) i postupak u sporovima povodom razrešenja poslovnog organa stavio u isključivu nadležnost suda udruženog rada.

Pošto je jedan od osnova za pokretanje postupka za razrešenje poslovnog organa zaključak radničkog saveta⁶⁶⁾ kojim je utvrđena odgovornost poslovnog organa za nesavesno vršenje funkcija, rezultate poslovanja organizacije udruženog rada ili za organizovanje i neusklađivanje procesa rada u organizaciji, u okviru njegovih prava i dužnosti, poslovodni organ može da pokrene postupak pred sudom udruženog rada ako smatra da su činjenice o njegovoj odgovornosti pogrešno ili nepotpuno utvrđene (čl. 571)⁶⁷⁾.

Ukoliko postoje zakonom propisani razlozi za razrešenje inokosnog poslovnog organa odn. predsednika ili članova kolegijalnog poslovnog organa (čl. 520 Zakona), pored radnika i njihovih delegata u radničkom savetu osnovne organizacije, pravo na inicijativu za pokretanje postupka za razrešenje poslovnog organa imaju: društveni pravobranilac samoupravljanja, skupština opštine odn. drugo društveno-političke zajednice i sindikat. Ako radnički savet ne prihvati inicijativu društvenog pravobranioca samoupravljanja, sindikat ili skupštine društveno-političke zajednice, ispunjene su pretpostavke za pokretanje postupka pred sudom udruženog rada.

Sud udruženog rada ima zadatak da utvrdi da li postoje zakonom predviđeni razlozi za razrešenje poslovnog organa. Kad odluka o razrešenju postane pravnosnažna, radnički savet je dužan da postupi u skladu sa tom odlukom⁶⁸⁾.

Ukoliko se dogodi da je inokosni poslovodni organ, odn. predsednik kolegijalnog poslovnog organa osnovne organizacije, odlukom radničkog saveta osnovne organizacije razrešen dužnosti, a nisu postojali razlozi za njegovo razrešenje ili sprovedeni postupak nije bio u skladu sa zakonom odn. samoupravnim opštim aktom, on ima pravo da zahteva naknadu štete. Zahtev se podnosi u roku od mesec dana od dana dostavljanja odluke o razrešenju od dužnosti, a nadležan je sud udruženog rada.

Mada se postupak za razrešenje odnosi na razrešenje inokosnog poslovnog organa, predsednika ili člana kolegijalnog poslovnog organa, u čl. 522 predviđeno je samo pravo inokosnog poslovnog organa i predsednika kolegijalnog poslovnog organa na naknadu štete zbog nepropisnog ili neosnovanog razrešenja. U odredbi

⁶⁶⁾ Prema odredbi čl. 571 st. 5, drugi osnov je odluka suda udruženog rada.

⁶⁷⁾ O tome i *Carić, S.* — Položaj poslovnog organa prema Nacrtu zakona o udruženom radu, Zbornik, Novi Sad, 1975, str. 143—144; *Carić, S.* — Položaj poslovnog organa u organizacijama udruženog rada, Zbornik Instituta za pravna i društvena istraživanja »Udruženi rad i društvena svojina«, Niš, 1976, str. 44.

⁶⁸⁾ O tome: *Carić, S.* — Položaj poslovnog organa prema Nacrtu zakona o udruženom radu, Zbornik, Novi Sad, 1975, str. 142.

čl. 522 Zakona ne kaže se ništa o pravu na naknadu štete članu kolegijalnog poslovnog organa. Kako Zakon o udruženom radu pomenice nabraja samo predsednika kolegijalnog poslovnog organa i inokosnog poslovnog organa, moglo bi se zaključiti da se ova odredba ne odnosi i na člana kolegijalnog poslovnog organa. Međutim, prof. Poznić⁶⁹⁾ smatra da, iako nije izričito rečeno, treba smatrati da pravo na naknadu štete pripada i članu kolegijalnog poslovnog organa i članu izvršnog organa, s obzirom na čl. 538.

30. Sadržaj pravne zaštite pred sudovima udruženog rada je raznovrstan, i kao što je već rečeno⁷⁰⁾, kreće se »od konstatacije do kreacije«. Odluka suda udruženog rada sastoji se ne samo u utvrđivanju sadržine nekog samoupravnog opšteg akta. U slučaju da među samoupravnim subjektima⁷¹⁾ nije postignut sporazum u pogledu njegove sadržine, ona je njihov surogat. Sudovi udruženog rada pružaju zaštitu i na normativnom planu kad samoupravni opšti akt nije u skladu sa drugim samoupravnim aktom⁷²⁾ (čl. 18 t, 16 Zakona o sudovima udruženog rada).

Prema odredbi čl. 180 Zakona o udruženom radu, sud udruženog rada je nadležan i za spor radi usklađivanja samoupravnog opšteg akta, kojim se uređuje radni odnos sa zajednički utvrđenim osnovama i merilima za uređivanje određenih prava, obaveza i odgovornosti koji proizlaze iz zajedničkih interesa. Postupak radi usklađivanja tog samoupravnog opšteg akta pokreću radnici osnovne organizacije, radnici iz drugih osnovnih organizacija sa kojima je zaključen samoupravni sporazum, društveni pravobranilac samoupravljanja, sindikat, organ samoupravne radničke kontrole i skupština društveno-političke zajednice⁷³⁾.

31. Po Ustavu od 1974. g. unutrašnja arbitraža je samoupravni sud sa posebnim funkcijama i ulogom u našem pravosudnom sistemu. Prema objavljenim podacima, do kojih se došlo u toku praćenja zaključivanja samoupravnih sporazuma o udruživanju⁷⁴⁾ gotovo da nema nijednog sporazuma koji nije normirao unutrašnju arbitražu, kao samoupravni sud koji funkcioniše u organizaciji udruženog rada. Međutim, značaj koji ima unutrašnja arbitraža u našem pravosudnom sistemu i koji je posle donošenja Ustava znatno povećan⁷⁵⁾, u Zakonu u udruženom radu nije izražen na odgovarajući način⁷⁶⁾. Za razliku od Zakona o konstituisanju...⁷⁷⁾, koji je unutraš-

⁶⁹⁾ Poznić, B. — op. cit. str. 351.

⁷⁰⁾ Matović, I. — op. cit. str. 957 (fusnota 34).

⁷¹⁾ Videti članak: Horvat, V. — Pravni subjekti i subjektivna prava radnika u sistemu udruženog rada, Naša zakonitost, 4/76, str. 23.

⁷²⁾ Rajović, V. — op. cit. str. 145.

⁷³⁾ Vidi studiju: »Ustavnost i zakonitost opštih akata organizacija udruženog rada«, Beograd, Institut društvenih nauka, 1976., str. 141.

⁷⁴⁾ Podatak kod: Cvitan, V. — Stavovi Savjeta (za društveno-politički sistem pri Izvršnom veću Sabora SRH — objašnjenje autora), Naša zakonitost, 5/75, str. 30.

⁷⁵⁾ O tome: Rajović, V. — op. cit. str. 148.

⁷⁶⁾ Poznić, B. — op. cit. str. 353.

⁷⁷⁾ Objavljen u Sl. 1. SFRJ br. 22 od 19. 4. 1973.; prestao da važi danom stupanja na snagu Zakona o udruženom radu. Bio je privremenog karaktera: donet je u tzv. amandmanskoj fazi razvoja našeg društva, radi rešenja gorućih problema u praksi u fazi primene tzv. radničkih amandmana.

njoj arbitraži posvetio posebnu pažnju⁷⁸⁾, u Zakonu o udruženom radu nema nijedne odredbe o njoj. U toku diskusije o Nacrtu zakona⁷⁹⁾, već je primećeno⁸⁰⁾ da unutrašnjoj arbitraži nije povećana nijedna odredba, i da se u tekstu upotrebljava samo termin »arbitraža«⁸¹⁾. Pored toga, Nacrt je predviđao (čl. 439) da samoupravni sporazum treba da predvidi i način rešavanja sporova iz unutrašnjih odnosa. Nacrt nije sadržao ni odredbu o izvršnom dejstvu odluke unutrašnje arbitraže, pa se pretpostavljalo⁸²⁾ da je ostavljeno da to reguliše Zakon o izvršnom postupku, čije donošenje predstoji⁸³⁾.

Treba primetiti da je u Nacrtu zakona o udruženom radu, koji je kao radni materijal publikovan u »Borbi« oktobra 1975. g., čitava glava XIII bila posvećena rešavanju sporova u organizacijama udruženog rada (čl. 415—421) i sadržala je odredbe o: obrazovanju arbitraže, nadležnosti arbitraže, izboru članova arbitraže, sastavu arbitraže, »predlogu za pokretanje spora« pred arbitražom⁸⁴⁾, odluci i preporuci arbitraže, izvršnom naslovu⁸⁵⁾, postupku pred arbitražom i prekluzivnim rokovima za pokretanje postupka pred sudom.

Kako je Zakon o udruženom radu kodeks socijalističkog društva organizovanog na samoupravnim principima, opravdano se očekivalo⁸⁶⁾ da će odgovarajuću pažnju posvetiti i unutrašnjoj arbitraži, kao prvom samoupravnom sudu u našoj zemlji⁸⁷⁾.

⁷⁸⁾ IX osek Zakona sa naslovom »Rešavanje sporova iz unutrašnjih odnosa u organizacijama udruženog rada«.

⁷⁹⁾ Publikovan je 1976. g., marta, u Biblioteci Skupštine SFRJ.

⁸⁰⁾ *Poznić, B.* — Odredbe od procesnog značaja u Nacrtu zakona o udruženom radu, Anali, 4/66, str. 353.

⁸¹⁾ *Jovanović, M.* — op.cit. str. 86.

⁸²⁾ *Poznić, B.* — ibidem.

⁸³⁾ Rad na Zakonu o izvršnom postupku je još uvek u toku. Nacrt je objavljen juna 1976. g. Prema vestima iz štampe (»Poliitka« — sreda 26. 1. 1977. g.), Zakon će biti dunet u prvoj polovini ove godine.

⁸⁴⁾ Treba primetiti da se ne radi o »predlogu za pokretanje spora« već o »predlogu za pokretanje postupka«. Nastali spor u samoupravnim odnosima je povod za pokretanje postupka; postupak treba da omogući da se spor eliminiše iz unutrašnjih odnosa. Spor, etimološki posmatrano, ukazuje na nekakvu nesaglasnost, neslaganje, a za takvo stanje nije potreban nikakav predlog.

Videti primedbu — fusnota 33.

⁸⁵⁾ Ispred čl. 421. ovog radnog materijala stoji naslov »Izvršni naslov odluka i razmatranje preporuka«. Očigledno je da je sastavljač ovog dela radnog materijala dao netačnu i nespretnu formulaciju. Naime, uobičajeno je da se izvršni naslov (titulus executionis) definiše kao javna isprava kojom je utvrđen jedan materijalno-pravni zahtev koji može da se ostvari putem prinudnog izvršenja. (Tako i Marković, M. — Izvršni postupak, Niš, 1971, str. 12). Prema tome, sama odluka arbitraže je izvršni naslov.

Inače, već je primećeno da Nacrt zakona o izvršnom postupku napušta termin »izvršni naslov« i zamenjuje ga terminom »izvršna isprava«.

⁸⁶⁾ Tako se npr. u Elaboratu Komisije za pitanja samouparvnog društveno-političkog sistema i međunacionalnih odnosa Centralnog komiteta SK Hrvatske (Naša zakonitost, 5/75, str. 9), kaže: »Trebalo bi težiti da arbitraže rešavaju samouparvne i poslovne sporove osnovnih organizacija udruženog rada unutar radne organizacije, što je nužno predvideti odgovarajućim zakonima iz udruženog rada«.

⁸⁷⁾ *Rajović, V.* — op. cit. str. 17, *Rajović, V.* — Karakteristike rada unutrašnje arbitraže u preduzeću, Anali, 5—6/72, str. 938.

U prilog ovakvog očekivanja govorilo je nekoliko razloga:

— Pre svega, po novom Ustavu, unutrašnje arbitraže su samoupravni sudovi, koji su nova ustavna kategorija u nas⁸⁸⁾. Doduše, Ustav ne posvećuje arbitražama istu pažnju kao što čini kad su u pitanju sudovi udružnog rada⁸⁹⁾, što je i razumljivo kad se ima u vidu da su se ostali oblici samoupravnih sudova⁹⁰⁾ već javljali u našem pravosudnom sistemu, i da su sudovi udružnog rada potpuno nova institucija⁹¹⁾. Ovakav ustavnopravni tretman i okvir, otvorio je unutrašnjoj arbitraži široku perspektivu razvoja.

— Samoupravni sudovi, pa i unutrašnje arbitraže, predstavljaju izraz ideje podruštvljavanja sudske funkcije. Uvođenje samoupravnih sudova u naš sudski sistem, predstavljalo je dalju realizaciju ove ideje, čija afirmacija je započela donošenjem Ustava iz 1963. g.⁹²⁾.

— Promene u društveno-ekonomskom i političkom uređenju do kojih je došlo u našoj zemlji, i čiji je pravni izraz i sam Zakon o udruženom radu, u prvi plan su istakle radnog čoveka u udruženom radu. Samoupravni odnosi koji se permanentno uspostavljaju u novim uslovima društvenog razvitka, nužno pretpostavljaju sve šire društveno sporazumevanje. Pošto samoupravni subjekti imaju pravo da sami kreiraju svoje međusobne odnose, iz toga proizlazi i nužnost i potreba, da radni ljudi i njihove organizacije udruženog rada i zajednice, na isti demokratski i samoupravni način formiraju i samoupravne sudske organe, da im samoupravno utvrđuju organizaciju i postupak, i da im poveravaju rešavanje eventualnih sporova⁹³⁾.

— Po svojoj prirodi i funkciji, unutrašnja arbitraža je samoupravni sud koji predstavlja »osnovni filter za uklanjanje konflikata svih vrsta u okviru samoupravnih organizacija i zajednica, posebno organizacija udruženog rada«⁹⁴⁾. Ona omogućava samoupravnim subjektima da svoje sporove, samoupravne ili poslovne, reše najprikladnijom metodom, uz poštovanje ustava, zakona, samoupravnih pravnih akata i normi socijalističkog morala. Pošto je unutrašnja arbitraža najčešća pravosudna institucija u sistemu organa koji rešavaju sporove u organizacijama udruženog rada⁹⁵⁾, smatra se⁹⁶⁾ da ona treba da ima primat u rešavanju sporova do kojih eventualno dođe u organizacijama udruženog rada.

⁸⁸⁾ O tome detaljno npr.: *Rajović, V.* — op. cit. str. 16, *Đorđević, J.* — Prilog konceptu samoupravnih sudova, *Arhiv, 1/75*, str. 3, *Đorđević, J.* — Ustavno pravo, Beograd, 1975, *Stanković, G.* — Reforma pravosuđa u novom Ustavu, *Zbornik, Niš, 1974*, str. 154.

⁸⁹⁾ *Jovanović, M.* — op. cit. str. 87.

⁹⁰⁾ Po Ustavu SFRJ iz 1974. g. samoupravni sudovi su: sudovi udruženog rada, arbitraže, izbrani sudovi, mirovna veća i drugi samoupravni sudovi (čl. 225).

⁹¹⁾ *Rajović, V.* — op. cit. str. 45, *Đorđević, J.* — op. cit. str. 3, i str. 778 (udžbenik).

⁹²⁾ O podruštvljavanju sudske funkcije videti *Stanković, G.* — Reforma pravosuđa u novom Ustavu, *Zbornik, Niš, 1974*, str. 154. i tamo navedenu literaturu.

⁹³⁾ Detaljno o tome: *Rajović, V.* — op. cit. str. 16, *Matović, I.* — op. cit. str. 949.

⁹⁴⁾ *Rajović, V.* — op. cit. str. 148.

⁹⁵⁾ U diskusiji koja je npr. vođena maja 1975. g. na Sednici Komisije za pitanja samoupravnog društveno-političkog sistema SK SKH (Naša zakonitost, 5/75) zaključeno je: »Na osnovu novog Ustava sporovi treba da se rešavaju bez

— U odnosu na ostale samoupravne sudove, unutrašnja arbitraža ima niz prednosti. Zato joj je, neposredno pre donošenja Zakona o udruženom radu, u diskusijama oko sprovođenja Ustava, bila posvećena posebna pažnja⁹⁷⁾ i usvajani zaključci o odgovarajućim merama koje treba preduzeti za potpuno ostvarivanje njene funkcije.

— Unutrašnja arbitraža, samim svojim postojanjem u samoupravnim zajednicama i organizacijama, deluje preventivno i doprinosi otklanjanju budućih konfliktnih situacija. Istovremeno, ona deluje i na unapređenje samoupravnih odnosa u udruženom radu, jer stvara uslove za izgrađivanje novih odnosa koje uređuje Zakon o udruženom radu i otvara perspektive razvoja samoupravnog prava.

32. Prema Ustavu SFRJ, samoupravni sudovi se ustanovljavaju samoupravnim aktom (unutrašnja arbitraža), sporazumom stranaka, u skladu sa ustavom i zakonom (izbrani sud) ili zakonom (sud udruženog rada). Samim Ustavom postavljen je princip da se pred sud udruženog rada može izneti samo onaj spor za koji je to izričito zakonom određeno. Ovaj princip je ugrađen i u Zakon o sudovima udruženog rada (čl. 18 st. 1).

Pošto se unutrašnja arbitraža ustanovljava samoupravnim sporazumom, njime se, istovremeno, uređuju i njena organizacija, sastav i određuje nadležnost (čl. 223. st. 2 UJ). Istim aktom se uklanja nadležnost suda udruženog rada i prenose sporovi iz samoupravnih odnosa u nadležnost unutrašnje arbitraže (čl. 46 Zakona o sudovima udruženog rada), jer »u odnosu na sudove udruženog rada, unutrašnja arbitraža ima istu funkciju koju izbrani sudovi imaju u odnosu na privredne sudove. To znači da unutrašnja arbitraža mora stalno širiti svoju nadležnost u odnosu na sudove udruženog rada«⁹⁸⁾.

33. Mada Zakon o udruženom radu ne posvećuje posebnu pažnju unutrašnjoj arbitraži, ipak su, za ovu instituciju, značajne neke od njegovih odredaba.

Zakon o udruženom radu je predvideo:

— da se unutrašnja arbitraža ustanovljava samoupravnim sporazumom (čl. 372 st. 1)⁹⁹⁾, što je u skladu sa ustavnim principima o ustanovljenju samoupravnih sudova (čl. 223 UJ).

— da se njen delokrug utvrđuje samoupravnim sporazumom, kao aktom o njenom ustanovljavanju, (arg. iz čl. 341, 599 i 601), kao što su to predvideli i Ustav SFRJ i Zakon o sudovima udruženog rada (čl. 47 t. 4),

intervencije države: u svim radnim i složenim organizacijama treba organizovati unutrašnje arbitraže.

Podržane su sugestije da se arbitraže organizuju i u samoupravnim interesnim zajednicama«.

⁹⁶⁾ *Rajović, V.* — ibidem.

⁹⁷⁾ Informacija »O zadacima komunista u ostvarivanju samoupravnog sudovanja«, *Naša zakonitost*, 6/76, str. 95.

⁹⁸⁾ *Rajović, V.* — op. cit. str. 149.

⁹⁹⁾ U čl. 384 Zakona o udruženom radu koji se odnosi na sadržinu samoupravnog sporazuma o udruživanju radnih organizacija u složenu organizaciju, nije izričito spomenuta arbitraža, kao metod za rešavanje sporova iz unutrašnjih odnosa u složenoj organizaciji, iako se, prema odredbi čl. 46 Zakona o sudovima udruženog rada, unutrašnja arbitraža može da formira i u složenoj organizaciji, kao organizaciji udruženog rada.

— da, zavisno od samoupravnog sporazuma, odluka arbitraže u pojedinim situacijama može da bude ili ne bude izvršni naslov.

34. Odredbom čl. 372 st. 1 Zakona o udruženom radu, ostavljena je široka mogućnost organizacijama udruženog rada da samoupravnim sporazumom odrede nadležnost unutrašnje arbitraže u pogledu sporova iz unutrašnjih odnosa koji eventualno mogu da nastanu oko uređivanja i ostvarivanja samoupravnih i poslovnih odnosa. Zakon je samo predvideo, kao mogućnu, nadležnost unutrašnje arbitraže:

— za spor o načinu i uslovima izvršenja međusobnih prava i obaveza u slučaju izdvajanja osnovne organizacije iz sastava radne organizacije (čl. 341 st. 1 i 3),

— za spor o naknadi štete koja nastaje usled izdvajanja osnovne organizacije iz sastava radne organizacije (čl. 341 st. 1 i 3),

— za sporove koji eventualno nastanu u toku sprovođenja samoupravnog sporazuma ili dogovora (čl. 578),

— za sporove o prestanku važnosti samoupravnog sporazuma (čl. 599)¹⁰⁰⁾.

— za sporove o raskidu samoupravnog sporazuma (čl. 601)¹⁰¹⁾.

35. Prema odredbi čl. 667 t. 1, prestao je da važi Zakon o konstituisanju..., a to znači da su prestale da važe i one odredbe koje su se odnosile na poništaj odluke unutrašnje arbitraže u parničnom postupku pred državnim sudom. Inače, Zakon o sudovima udruženog rada reguliše ispitivanje odluke unutrašnje arbitraže ako se radi o odluci kojom je odlučeno o sporu iz samoupravnih odnosa¹⁰²⁾.

36. U odredbi čl. 372 predviđeno je da se sporovi iz unutrašnjih odnosa u organizacijama udruženog rada rešavaju pred arbitražom ili na drugi način. Time je, u skladu sa ustavnim principima, Zakon o udruženom radu stvorio mogućnost da se naša samoupravna praksa bogati novim načinima i putevima za rešavanje konfliktnih situacija u organizacijama udruženog rada, koje će kreirati sami samoupravni subjekti svojim samoupravnim aktima. Što se tiče tih drugih oblika i načina za rešavanje sporova, njih, zasad, samoupravna praksa tek treba da uobliči.

U diskusijama koje su vođene neposredno pred donošenje Zakona o sudovima udruženog rada bilo je predloga da se u radnim organizacijama formiraju posebni sudovi udruženog rada ili mirovna veća¹⁰³⁾.

Zakon o udruženom radu donosi jednu novinu: instituiru zajedničko telo za posredovanje kome može da bude poveren spor između poslovnih organa osnovnih organizacija, radnih organizacija i složene organizacije (čl. 516 st. 3).

Zajedničko telo za posredovanje ima predsednika i dva člana. Po jednog člana određuje svaka strana u sporu, a predsednika odre-

¹⁰⁰⁾ Videti tečku 19.

¹⁰¹⁾ Videti tačku 22.

¹⁰²⁾ Detaljno: *Rajović, V.* — op. cit. str. 60, *Poznić, B.* — Građansko procesno pravo, 1976, str. 524.

¹⁰³⁾ *Cvitan, V.* — op. cit. str. 32, *Hrnčević, J.* — op. cit.

đuju obe strane u sporu, sporazumno. Ovo telo se sastaje odmah po obrazovanju i daje predlog za usklađivanje procesa rada¹⁰⁴).

37. Sporovi koji nastaju iz odnosa organizacija udruženog rada na tržištu i koji se nazivaju sporovima funkcionalnog ili poslovnog prava, kao što je poznato, mogu da budu u nadležnosti redovnih sudova ili izabranih sudova.

Izabrani sudovi su samoupravni sudovi pred koje jugoslovenske organizacije udruženog rada iznose imovinskopravne sporovne, sporove, umesto pred klasične, državne sudove, koji su, inače, po zakonu nadležni za njihovo rešavanje. Prema odredbama Zakona o parničnom postupku i propisima kojima je uređena njena nadležnost, za sporove sa elementom inostranosti, nadležna je Spoljnotrgovinska arbitraža, dok su, prema Zakonu o rešavanju sporova iz međusobnih poslovnih odnosa organizacija udruženog rada pred stalnim izbranim sudovima¹⁰⁵) za sporove bez elemenata inostranosti, nadležni izbrani sudovi pri republičkim privrednim komorama¹⁰⁶).

Prema Nacrtu zakona o parničnom postupku iz juna 1976. g., odredbe Zakona o rešavanju sporova iz međusobnih poslovnih odnosa organizacija udruženog rada pred stalnim izbranim sudovima, biće modifikovane i inkorporisane u tekst Zakona o parničnom postupku, tako da će u buduće materija o izbranim sudovima biti jedinstveno regulisana u jednom zakonu. Sam Zakon o udruženom radu ne sadrži posebne odredbe koje bi se odnosile na nadležnost izbranog suda.

¹⁰⁴) Prof. Poznić je već primetio da u tekstu Nacrta nedostaje odredba o odlučivanju o tom predlogu.

¹⁰⁵) Sl. 1. SFRJ 22/73.

¹⁰⁶) Obrazloženje uz Nacrt ZPP, str. 92.

LES TRIBUNAUX AUTOGESTIONNAIRES ET LA LOI RELATIVE AU
TRAVAIL ASSOCIÉ

— R é s u m é —

La Loi relative au travail associé est une nouvelle oeuvre législative qui a pris naissance en tant qu'expression de la nécessité d'organiser uniformément et complètement, sur les bases établies par la Constitution, le domaine du travail associé et de rendre possible le développement ultérieur du système du travail associé. Cette oeuvre législative exceptionnelle qui avec la Constitution de la Yougoslavie représente un acte juridique d'une importance historique, représente d'après son contenu un code unique en son genre de notre société socialiste autogestionnaire. Par son contenu riche et varié elle donne de larges possibilités à des recherches théoriques multiples.

Dans certaines dispositions de la Loi relative au travail associé est prévue la compétence des tribunaux pour la protection des rapports autogestionnaires qui sont établis dans les organisations de travail associé, en vertu de la loi et des actes autogestionnaires. C'est pourquoi la Loi relative au travail associé représente une nouvelle source du droit judiciaire dans notre système juridique.

Le premier devoir dans l'analyse des dispositions de la Loi relative au travail associé sous l'aspect du droit judiciaire consiste dans le groupement des dispositions de la Loi qui se rapportent aux tribunaux et leur compétence. C'est la raison pour laquelle l'auteur, dans ce travail, systématise et analyse les dispositions qui se rapportent aux tribunaux autogestionnaires et leur compétence: au tribunal du travail associé, à l'arbitrage interne et au tribunal arbitral.